

הברד לא ירד בספרד

אינני בלשן. אני מניח לבלשנים למצוא הסברים לתופעות אלה. אני מסוגל, בסך הכל, להתרגז. (בסך הכל זה טוב. אפשר להכניס את בסך הכל לכל מישפט. זה עכשיו באופנה). קאטו המכובד אמר: בנוסף לזה יש לי את הדיעה בנושא שבסך הכל צריכים לכסח את קרתאגו עם כל האנשים שהם למעלה מבני 10 וביניהם גם הנשים והמבוגרים."

מקום טוב באמצע

האופנה המקובלת ביותר כארץ כיום היא להיות "נגד הקיצוניים משני הצדדים". למשל: נגד החרדים השורפים תחנות אוטובוסים ונגד החילוניים הקורעים סידורייתפילה. או: נגד מי שרוצים בארץ־ישראל השלמה ונגד מי שדוגלים בהקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל.

אפשר גם לקחת דוגמות מן העבר. למשל: "אני נגד משה רבנו ונגד חבורת קורח". "אני שולל בריונים כמו גולית ופירחחים כמו דויד". "אני מתנגד לשמרנים כמו אמציה הכהן, אך אני שולל גם את הקיצוניות של עמוס הנביא". "יש לשלול במידה שווה את הקנאים ואת יוחנן בן־זכאי". "אני מתנגד לקצינים הרודפים את דרייפוס, אבל אני מתנגד גם לקיצוניות של אמיל זולא". "שוללי־הציונות מגזימים מאוד, אבל הקיצוניות של תיאודור הרצל אינה מקובלת עליי". "כגמרני הגון אני שולל את אנשי־השוליים, כמו ארולף היטלר, אבל גם את היהודים המגוימים מאוד ביחסם לנאצים. צריכים לשמור על גישה מאוזנת."

היה היה אדם המושלם

דבר אחד יש לומר בזכות ישראל קניג. יש בו שלמות. הוא מגיע לן מושלם. לפעמים אתה פוגש באדם שאתה מתעב את דיעותיו, אך האיש עצמו מוצא חן בעיניך. ולהיפך. אדם שדיעותיו נראות לך, אך הוא עצמו דוחה אותך. אין בעיות כאלה לגבי ישראל קניג. דיעותיו הגיוניות ומתועבות בדיוק כמו התנהגותו האישית, חיובו המתנשא והסאדיסטי. הכל. כמו שאמרתי. אדם מושלם. מהכיפה שעל ראשו ועד לכפות רגליו. הטיפוס עצמו מוכר לי היטב. לא נאצי, חלילה. אלא פקיד ממשלתי טוב, שעשה כמיטב יכולתו כדי לבער כראוי את החוקים וההוראות של הממשלה החוקית של הרייך השלישי, על הצד היותר טוב. תוך השקעת יוזמה אישית, תושייה ודבקות במשימה. כשהופיע בשבוע שעבר בטלוויזיה, כדי לגנות את החזרת הארמות של שטח 9 לבעליהן החוקיים, ממש נהנית ממנו. כמה פעמים אנחנו רואים שלמות כזאת? ממש תענוג לשנוא איש כזה. קניג התנהג כמלך־הגליל (קניג הוא מלך בשפת־אמו). המילה החזרת בדבריו היתה "אני". "אני סללתי", "אני עשיתי". מרוב המתקשקש: "אני לכדי יצאתי 700 אלף שונאים למדינת־ישראל".

קניג

קניג הוא האב הרוחני והמי עשי של יוס־הארמה. היה זה הוא אשר יצר את הרקע הפוליטי והפסיכולוגי לאותו אירוע ב־ מארס 1976, כאשר המיני הער" בים בגליל ובמשולש קמו נגד מיומתיו בשטח 9. אני זוכר פגישה יומיים־שלושה לפני התאריך הגורלי. היו שם לונה אליאב, מתי פלד, מאיר פעיל, יעקב ארנון ואחרים. שהקימו לאחרי־מכן של"י. חשנו במועקה. חינוני שיקרה משהו. שיגרנו מסר דחוף ליצחק רבין, ראשיה־הממשלה, והזהרנו אותו מפני מה שעלול להתרחש. הצענו להשאיל את לונה אליאב, מומחה־לפיתוח־איוורי, כדי שיתכנן את פיתוח הגליל לטובת היהודים והערבים כאחד. לשווא. מה שיגרנו, בא. שיש ערכים נהרגו בהפגנות נגד קניג. זה היה יוס־הגל. "אגו" של קניג. זה היה גם יוס־העצמות של הערבים בישראל, יום שיבתם לחיק האומה הפלסטינית. חשתי בכך כבר באתו היום. כשפגשתי בלונדון את סעיד חמאמי, איש־אש"ף. כפעם הראשונה הוא ריבר על הערכים בישראל בלשון "אנחנו". עד אז היו הערבים בישראל מנוכרים מן העם הפלסטיני הגולה, ואחיהם בשטחים הכבושים.

כיום, כשמחזירים את ארמות שטח 9 לבעליהן, מסתבר שהכל היה מיותר לגמרי. אפשר היה להחזיר את הארמות או, כפי שמחזירים אותן היום, ההשתלשלות כולה היתה שגיאה היסטורית, שאת תוצאותיה הרוח־האסון אי־אפשר עוד לתקן. האיש הקטן הזה בעל־הכיפה, המקרין סביבו תסבי־נחיתות ותוקפני ושחצני, נושך באחריות לך, יותר מכל אדם אחר. מוכן שאין הוא מורה בך. אילו היה משמיע רחשוש זעיר של חרטה, היה פוגם מוטב כך. אילו היה משמיע רחשוש זעיר של חרטה, היה פוגם בשלמות אישיותו.

שהיתה חסרה מילה שתבטא בדיוק תחושה מסוימת, ומילת הסלנג מילאה את החסר.

אך אין ולא כלום בין תהליך זה ובין ויהום השפה, הנובע מכבורות התלמידים, ואולי גם של המורים. הכנתי לי באחרונה רשימה חדשה של בורות עדכנית. הנה היא: בראש הרשימה שלי עומדת תועבת־התועבות: יש לי את... ואין לי את... זה חדר לשפה כמו סרטן, ופושט בכל האיברים. כפי שנאמר לא פעם, ביטוי זה נובע מאי־הבנת התיבה "יש". שאינה התרגום העברי של המילה HAVE באנגלית או רומותיה ביידיש ובגרמנית.

(לשיא הכורות מגיעים הצעירים הסבורים כי המתקוממים נגד תועבה זו פועלים ברוחו של בן־גוריון, אויב התיבה "את". אין כל קשר בין הרברים. בן־גוריון רצה, משום־מה, לבטל בכלל (את) התיבה "את", גם כשהיא רצויה ומועילה — בראשית ברא אלהים השמיים והארץ". ואילו בפסוק "יש לי את זה" התיבה "את" אינה אלא שיבוש חמור. החזרה עליה כפי כל לא תכשיר אותה. בבחינת "אם כולם מדברים ככה, אז..."). דבר מוזר קורה באחרונה לפועל "ראה" בנפעל, בזמן הווה. הצבר המצוי החליט, משום מה, להחליף את הסוגל בקמץ. הוא

אומר: "נראה לי (עכשיו) שפרס רווקא בסדר", כאילו רצה להגיד "נראה לי (אתמול) שפרס בסדר". אין עוד הברל בזמנים. יוק. משום מה אין בתי־הספר העברי מלמד. כנראה, את ההברל בין אותו יום ואתו היום.

אלה הם, כמובן, שני מובנים שונים לגמרי. באותו יום (THAT DAY) זרק פרס את מודעי. באותו היום (ON THE SAME DAY) גם טס למארוקו. הדור הזה, החי כביכול במישטר של מתידנות, מוטרד מאוד בשל המין. אך דווקא הוא, הגורם "זיון עם כל דבר", אינו מבין את התיבה "מין". כשהיא מופיעה בפסוק כמו "ראיתי מין הצגה שכזאת". נדמה לו שמדובר על "מן הצגה".

להיט חדש בשפה הוא בנוסף לזה... הייתי אומר שזה אחד מסמיני־ההיכר של הבור הישראלי המצוי. נוסף על היותו בור, הוא גם בעל־יומרות.

להיט דומה הוא בנושא. למשל: אחרי שהיתושים אכלו כל חלקה טובה בנו, יש לעשות משהו בנושא.

יש נושא להרצאה, לספר, לדיון, למחשבה. אולם, נושא אינו תחליף ל"עניין". הדברת היתושים יכול לשמש כנושא לדיון, אך זהו קודם כל עניין לפעולה.

אינני כותב דברים אלה בגלל שאני שונא את הביטוי בגלל ש... אני כותב אותם מפני שאני מתעב שגיאיות כמו בגלל ש... אחרי בגלל בא שם־עצם. בגלל שינאתי־חיים חרבה ירושלים.

יש לחנכי בתי־הספר העברי איזושהי בעיה לגבי המילה "בין" ובנותיה. פעמים ללא־ספור אני רואה מילים כמו בינתיים וביניהם (ביניהם), בינו (בינינו) וכו'.

רבים כותבים מידי פעם. כשהם מתכוונים ל,מרי פעם". אין זה עניין של כתיב מלא או חסר. הכותבים משוכנעים ש,מידי פעם" נוגע ליריים, כמו "קיבלתי את זה מידי חברתי".

עם הולך עם כל דבר. "היא באה עם כובע". הוא היה עם אקדח". מניין זה בא? מירישו מגרמנית? מאנגלית?

אדם אחד עומד לפני השופטים ועומד בפני לחץ השאלות של התובע התקוף, אך לא לרעת צברים רבים, הסבורים כי "בפני" ו"לפני" הם אותו הדבר (בשפתם: אותו דבר). ומעדיפים בכל מיקרה את בפני. הגאשם עמד בפני השופטים וגו', אולי זה נכון, אך לא לך התכוון הכותב, שהתכוון רווקא להגיד שעמד לפניהם והתמוטט.

מה זה אדם מבוגר? אדם שהוא למעלה מבן 18? (נא לשים לב: אין "יותר מבן 18"). המילה "יותר" בוטלה עד להודעה חדשה. כל דבר הוא למעלה. התקציב הוא למעלה מ־20 מיליארד, מיספר הפלסטינים הוא למעלה מארבעה מיליון. למה? ככה.)

נחזור אל המבוגר. מבוגר הוא, כיום, בן 60, ואולי 70. מרועז: אולי הוחלט בהסכמה אילמת שאין זה יפה להגיד על מישהו שהוא "בגיל העמידה", או "קשיש", או "זקן". לכן הוחלט שהבגרות מתחילה כאשר בעליה מוכן לבתי־אבות (ושהיה פעם מושב־

לא ראיתי את ההצגה החדשה של גבירתי הנאווה. היו לי כמה סיבות. אחת מהן היתה שחששתי מפני הצפר. אני אוהב מחומר זה יותר מכל אחר — באנגלית. הוא שנון, הוא חכם, הוא שופע הומור. למרות העובדה שהוא רק הר קלוש מן המחזה המקורי של ברנארד שו.

שו כתב מחזה מבריק. הוא היה מחזאי מעולה, ועל כן הצליח המחזאי שו להעניק לבוש תיאטרוני מושך לתיאוריות של הוגה־הדעות שו. אך את המחזה לא כתב למען העלילה, אלא למען הרעיון שרצה להביע.

ברנארד שו רגל בצורך לחולל רפורמה בשפה האנגלית. הוא רצה להמציא לה כתיב חדש, כדי שאפשר יהיה לבטא את השפה כפי שהיא כתובה, ולכתוב אותה כפי שהיא מדוברת. בניגוד לגרמנית ולאיטלקית, למשל, אי־אפשר לדעת על פי הכתיב כיצד לבטא מילים אנגליות רבות.

ריטה

כאדם בעל מצפון חברתי, התמרד שו נגד העובדה שאפשר לסווג כל אנגלי ע־פי ריבורו. הריבור מסגיר את מוצאו של אנגלי, את מעמדו הסוציאלי, את מיקומו הגיאוגרפי, ובעיקר את מקומו המרויך בסולם החברה הבריטית. נעדר־רחוב יכולה ללמוד (בקושי) לדבר כמו לידי, אך האזון הבריטית המאומנת מכחינה מייד בהבדל. מני רייס־דייוויס הופיעה בישראל כלידי מושלמת, אך היא היתה מתקשה להצליח בכך בארץ־מולדתה. השפה האנגלית הפכה שוט בידי המעמד העליון לדיכו המעמדות "הנמוכים".

זהו התוכן של פיגמליון. מחזהו של שו. זוהי סאטירה סוציאלית על רקע לשוני.

ברך מן המחזה אל המחומר קרה משהו. המלודרמה של נערת־האשפתות. מין אגדת־ליכלוכית מודרנית, דחקה הצירה את הרעיונות הסוציאליים־בלשניים. אבל במחומר האנגלי נשמר ככל־יזאת הרבה מן הרוח של המחזה, ועל כן הוא שנון ומתוחכם. בעברית זה אבד לגמרי.

אני זוכר את ההצגה של גיורא גודיק. היא היתה מרהיבה מבחינה חזותית, וטובה מבחינה מוסיקלית. נהנית מכל רגע. הגאה אסתטית, אבל ידעתי שבעברית אין זאת אלא מלודרמה שייגרתית. הרעיון המרכזי אבד. כי הבעיה כלל אינה מובנת בעברית. שים את המילים "ברד ירד בדרום ספרד" כפי עזרת־כית מיבנה ובפי גברת מסכיון, ולא תמצא הברל. אך אם דוברת־אנגלית תגיד THE RAIN IN SPAIN, תוכל לדעת מייד אם היא שייכת למעמד העל או התחתון. כמה כיתות עברה כבית־הספר — ואיזה מין בתי־ספר זה היה? אם היא אמריקאית או אנגלית או סקוטית או אוסטרלית, ואם היא אנגלית — מאיזה איזור של אנגליה באה, ומאיזה רובע של עיר.

בארץ שגורה כפי עזרת־הכית התימניה העיתים קרובות שפה הרבה יותר טובה, עשירה ומרויכת, מאשר כפי הגברת הפולנה שלה בהרצאה־פיתוח. עד כדי כך שדריבור הנכון (ולא רק האותיות ע־י"ן וחי"ת) הפך סימני־היכר של מעמד, "נמוך", ובעליו מנסים להשתחרר ממנו במהירות האפשרית. כדי לרבר עברית משובשת. שהיא סימני־היכר של בן המעמד האשכנזי העליון במדינה. חברי־הכנסת רוצחים את השפה מדי יום. ומעמד גידול של מנכ"לים ואנשי־עסקים משתבחים בעברית העלובה והקלוקלת שבפיהם. גם אם סיימו את חוקי־למודיהם בכיתה־הספר התיכון והאזני־כריסטיה.

כדי להעניק לגבירתי הנאווה בעברית תוכן הגיוני כלשהו, היה צורך לכתוב את המחומר כולו מחדש, ולהתאים אותו למציאות המעמדת־ערתית בישראל. למשל: לשים בפי ריטה מיכטא פרסי או תימני או מארוקאי מובהק, ולהעביר אותה בהדרגה למיכטא אשכנזי יידיש־פולני־צה"לי. זה היה מחייב שינוי הטקסט כולו.

בדעידר תוכן זה, נשאה רק מלודרמה בעלת אפשרויות חזותיות ומוסיקליות. מבחינה זו, כך אומרים לי, נופלת הרמה הפעם בהרבה מו של ימי־גודיק־העליונים. נותר רק הגימיק הגאוני של ניצול ריטה, זמרת מלהיבה ושחקנית מתחילה, למערכת גדולה של יחסי־ציבור יופי־לה.

כה אמר קאטו (המבוגר)

במיסגרת עבודתי מודמן לי לעבור על כתיבהם של צעירים וצעירות. שגדלו בארץ ועברו את כל שלבי מערכת־החינוך המפוארת של מדינת־ישראל. לא־פעם זהו תפקיד מייאש.

אני מתכוון לסלנג. החורר לשפה. אני דווקא אוהב סלנג. כל שיכתב־גיל ממצאה לעצמה עגה משלה, כדי להבריל בינה ובין קודמותיה. ולתת לחבריה תחושה נעימה של ייחוד ושותפות. עגה זו תואמת את תחושת־החיים של שיכתב זו ומבטאת את חוויותיה. למשל: ככן לעכשיו. אינני יודע מרוע זו טוב יותר מאשר "לפי שעה". אבל יש בזה משהו שבאי או טכנולוגי, ונראה שזה מתבקש כרגע. הצגה שהיתה פעם מדליקה הפכה עכשיו מגניבה או מטמטמת. שיהיה.

הסלנג מתחלף במהירות. זה נובע מעצם טיבעו. גילאים חדשים מחפשים מילים משלהם. מילים וביטויים באים והולכים במהירות. רק חלק זעיר מן הסלנג נקלט בשפה, וגם זה טוב. נראה